

(/)

🏠 (/) > Biografier, erindringer (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Uden mandat

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/manden-bag-masken>)

Uden mandat

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 10010

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat)) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [\[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat\]\(http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat\)\) **in**](http://www.historie-</p></div><div data-bbox=)

([\[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat&title=\]\(http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/uden-mandat&title=\)\)](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-</p></div><div data-bbox=)

Bo Lidegaard

Uden mandat. Grønland, den vide verden og søstrene Macdougall. En biografi om Henrik Kauffmann.

Gyldendal. 560 sider. 399,95 kr

Tilgivelse frem for tilladelse

Af Preben Etwil

Med denne bog har Bo Lidegaard igen dykket dybt ned i arkiverne. Det både i Danmark og i udlandet. Resultatet er blevet en velfortalt og godt disponeret biografi om den danske diplomat Henrik Kauffmanns (1888 – 1963) liv og virke.

Ud over det klassisk biografiske om opvækst, uddannelse, giftemål, børn og karriere, er bogen i høj grad en politisk historie om hvordan en kontroversiel dansk diplomat var med helt inde i beslutningstagernes maskinrum, og dermed var med til at påvirke gangen i både Danmark og Verdenshistorien.

Når man har læst bogen, er man ikke i tvivl om, at Kauffmann var en af mest betydningsfulde og eventyrlige skikkelser i dansk diplomati – og en af de mest mystiske.

Han blev født i Tyskland af dansk-tyske forældre af adelsslægt og flyttede med sin familie til København i 1902. Han fik sin uddannelse, først på Metropolitanskolen, siden på universiteter i Oxford og Genève og på Københavns Universitet, hvorfra han blev uddannet jurist i 1911. Straks efter sin eksamen blev han ansat i Udenrigsministeriet, hvor han med sin dygtighed og vindende væsen hurtigt gjorde karriere som gesandt (ambassadør) rundt om i verden. Han var en levemand, - altid elegant og imødekommende. Ja, konen, Charlotte Kauffmann, kaldte ham ligefrem en forfærdelig snob. Gennem hele livet var han på rejser overalt i verden – bogen er fyldt med eksotiske rejsebeskrivelser. Sammenlagt boede han kun 15 år i Danmark.

”Uden mandat” er en slags uddybning og levendegørelse af Bo Lidegaards doktordisputats fra 1996 ”I Kongens Navn”. Den nye bog er ud over det rent professionelle i Kauffmanns arbejde som diplomat udvidet med personlige og familiære skildringer især af hans svigerinde – afsluttende med, at Henrik Kauffmann i sin alderdom og som uheldbredelig kræftsyg bliver likvideret af sin kone, der ved samme lejlighed begår selvmord. En yderst barsk historie.

Kort fortalt handler bogen primært om, at Henrik Kauffmann i 1913 blev udstationeret i New York som sekretær ved det derværende danske generalkonsulat. I 1921 blev han dansk gesandt i Rom, i 1924 gik turen – også som gesandt - til Kina og Fjernøsten, senere i 1932 forflyttede han til Norge, for i 1939 at ende som gesandt (senere benævnt/udnævnt som ambassadør) i USA. Dette engagement holdt frem til hans pensionering i 1958 – dog midlertidig afbrudt af en fyrreseddel under Anden Verdenskrig og lidt FN-repræsentation i efterkrigstiden.

Hvor han kom frem, var han rigtig god til at skaffe sig de mest betydningsfulde kontakter. Han var ikke teoriernes mand, men den praktiker, der kunne få tingene til at ske. Det gjaldt både i Rom, Kina, Norge og USA. Kontaktnettet omfattede både konger, præsidenter, diktatorer og topministre – og ikke at forglemme de store danske og internationale erhvervsledere. Han kunne heller ikke holde sig fra at spekulere i de virksomheder, han dyrkede kontakt med. Ikke sjældent mistede han penge på mislykkedes projekter, men han forblev livet igennem en formuende mand. Det var også nødvendigt, da Udenrigstjenesten dengang var ringe i sin aflønning. Til gengæld var han en flittig bruger af Udenrigstjenestens rejsegodtgørelser.

Der var tale om en topdiplomat af højeste rang. Men han havde en udtalt hang til at handle på egne vegne, hvilket skabte problemer for ham hele livet.

Under og efter Anden Verdenskrig vandt Kauffmann en folkelig popularitet og anerkendelse af helt uhørt grad, samtidig med at både samarbejds- og efterkrigstids-politikerne - og ikke mindst Udenrigsministeriet - tit og ofte undsagde ham. For han handlede uden mandat, hvilket blev betragtet som helt utilgiveligt for en embedsmand.

Tyngden i "Uden mandat" ligger i perioden 1939 til 1945.

Bo Lidegaard beskriver her, hvordan Henrik Kauffmann fra og med 9. april 1940 bryder med at efterleve instrukser fra den danske regering, som han mener ikke længere er uafhængig til at kunne værne om Danmarks internationale interesser, herunder Grønlandspolitikken.

Den danske regering fastholder illusionen om, at Danmark efter den tyske fredsbesættelse kan bevare sin uafhængighed og neutralitet. Det er Kauffmann langt fra enig i, og Bo Lidegaard prøver med sædvanlig grundighed at beskrive situationen både set fra den danske regerings side - og ikke mindst fra Kauffmanns synspunkt. Dette er nogle af bogens bedste og mest indholdsrige afsnit.

Bo Lidegaard er skarp i sine analyser, og fremragende til at beskrive dem.

Den danske samarbejdspolitik med alle dets dilemmaer og indre modsætninger bliver forklaret og analyseret særdeles kompetent. På samme tid får læseren en fyldig beskrivelse af Kauffmanns arbejdsmetoder, kontakter og indgåelse af aftaler på vegne af et "frit" Danmark.

Disse handlinger var yderst kontroversielle i samtiden, og Bo Lidegaard gennemgår i bogen nøgtern og detaljeret, hvilket problemer det skabte både på den danske ambassade i Washington, i det amerikanske udenrigs- og forsvarsministerium, hos De Allierede, i samarbejdsregeringen i Danmark, og i det danske Udenrigsministerium.

Der blev ikke i København set med milde øjne på den genstridige Kauffmanns handlinger. Det førte også til en øjeblikkelig hjemkaldelse, som han dog valgte at sidde overhørig.

Året efter d. 9. april 1941 indgik Henrik Kauffmann på det "frie" Danmarks vegne en såkaldte Grønlandstraktat, der tillod USA at bygge vejstationer og flybaser på Grønland. Overenskomsten, havde en meget kontroversiel artikel X, der i princippet gjorde aftalen uopsigelig.

Det formastelige var, at Kauffmann underskrev aftalen med "I kongens navn" (heraf titlen på Lidegaards doktordisputats). Dette skabte ustyrlig megen vrede i København, og Kauffmann blev straks hjemkaldt d. 12. april 1941, for efterfølgende d. 16. april 1941 at blive afskediget på gråt papir. Han krævedes udleveret til Danmark for at blive stillet for en dommer - bl.a. anklaget for landsforræderi.

I forbindelse med "Grønlandssagen" strammede statsminister Erik Scavenius sit angreb på Kauffmann og kaldte ham ligefrem dobbelt forræder - både mod sin Konge og sit uafhængige og neutrale fædreland!

Økonomisk spillede afskedigelsen dog ikke den store rolle, da Kauffmann var i stand til at finansiere sine stigende diplomatiske aktiviteter ved at kunne trække på indefrosne danske tilgodehavender i USA, samt på de danske guldreserver, der i al diskretion var tilgået USA lige før besættelsen. Dertil skulle lægges, at Kauffmann rådede over fortjenesten fra Grønlands Kryolitudvinding.

Diplomatisk kom det heller ikke til at betyde det store. Hans familie boede i USA, og den amerikanske regering anerkendte ham som retmæssig repræsentant for det "frie" Danmark. Han var jo samtidig yderst nyttig for USA i Grønlandsspørgsmålet.

Til historiens ubønhørlige ironi hører, at i de første majdage af 1945 blev Grønlandstraktaten (med artikel X) godkendt af en enig Rigsdag, og Kauffmann blev i samme moment derudover minister uden portefølje i den første danske regering efter besættelsen. Han, og andre genstridige gesandter, blev en bloc genansat i deres gamle embeder. Ja, Kauffmann blev såmænd af selveste Kongen, "I Kongens Navn", tildelt Storkorset af Dannebrogordenen. Men egentlig rehabiliteret for sin indsat under krigen blev han dog ikke. Det satte Udenrigsministeriet sig i mod.

Kauffmann kom heller ikke igennem med at få "ryddet op" i Udenrigsministeriets embedsstand. Det satte Udenrigsminister Christmas Møller og især de gamle samarbejdspolitikere sig kraftigt i mod, da de sikkert med god grund kunne frygte, at tog man først fat på nogle af topembedsmændene, ville nogle af de tidligere samarbejdspolitikere også kunne ryge i fedtefadet.

Henrik Kauffmann kom også til at spille en helt afgørende rolle for Danmarks senere deltagelse i FN-pagten. Det lå ikke lige på den flade, da Danmark ikke var blandt De Allierede rettet mod Tyskland. Danmark samarbejdede med fjenden i sit forsøg på at fastholde den illusoriske neutralitetspolitik. Især Danmarks tilslutning i november 1941 til Anti-Komintern-Pagten voldte De Allierede store kvaler i deres forståelse af, eller mangel på samme, omkring Danmarks erklærede neutralitet.

De grundlæggende ideer bag det, der siden blev til FN- og NATO-pagten, skal findes i den såkaldte Atlanterhavspagt (Atlantic Charter), som blev aftalt på et hemmeligt møde på et amerikansk krigsskib mellem Winston Churchill og Franklin Roosevelt mellem d. 9. og 12. august 1941, og som blev offentliggjort d. 14. august samme år. Denne erklæring fik fuld opbakning fra Kauffmanns side. Et synspunkt der ikke blevet støttet af den danske regering.

Den 2. januar 1942 tilsluttede Kauffmann sig også, som repræsentant for de såkaldte frie bevægelser, det møde som 26 landes repræsentanter afholdt i Det Hvide Hus, og hvor de lovede hinanden at vinde krigen og underskrive De Forenede Nationers Erklæring. Det samme skete i august-oktober 1944, under Dumbarton Oaks-konferencen, hvor der blev lagt en detaljeret plan for, hvordan FN i fremtiden skulle se ud.

FN's grundlæggende konference i San Francisco påbegyndtes d. 25. april 1945. Oprindeligt var Danmark slet ikke inviteret. Det skyldes bl.a., at Danmark aldrig formelt set havde erklæret, at landet havde været i krig med Tyskland

Efter mange internationale forviklinger, og et utrætteligt forarbejde fra især Kauffmanns side, blev Danmark alligevel inviteret til konferencens afslutning og den endelige underskrivelse: "For Danmark betød de tre allierede stormagters lille kappestrid om indflydelse og goodwill i Danmark, at landet faktisk kom med i San Francisco – på den helt uautoriserede billet, Kaufmann egenhændigt havde udstedt den 2. januar 1942: Grundlovsdag 1945 kunne State Department omsider udstede en officiel invitation til at deltage i San Francisco ved den konference, der havde intet mindre end verdens fremtid på sin dagsorden. Derved blev Danmark medstifter af FN" (p. 279).

Den 26. juni 1945 kunne den danske delegation, ledet af Kauffmann, undertegne De Forenede Nationers Pagt. Pagten trådte formelt i kraft d. 24. oktober 1945, og Danmark blev i den forbindelse FN-medlem nr. 50 ud af 51.

Kauffmann spillede såmænd også dobbeltspil i de første efterkrigsår mellem 1945-51. Det var hans overbevisning, at Danmark burde blive medlem af NATO i stedet for at stræbe efter at indtage en alliancefri rolle i den nye verdensorden. Igen gik han uden for sin rolle som diplomat og var særdeles aktiv med til at forme efterkrigstidens danske udenrigspolitik. Igen spillede han elegant Grønlandskortet, hvilket resulterede i, at Danmark blev medlem af Atlanterhavspagten (NATO) i 1949, og at Danmark også fik en ny Grønlandsaftale med NATO (og dermed USA) i 1951.

Efter Kauffmanns pensionering i 1958 levede han med mange rejser og møder. Han var ret formuende, så det var ofte på 1. klasse, når han ikke direkte valgte at tage på sine elskede ekskursioner i bjerge og fjerne egne. Da livet var ved at rinde ud i 1963, blev han installeret på Skodsborg Sanatorium, hvor han så dramatisk kom af dage.

Så dramatisk, som hele hans liv havde formet sig.

Der er ganske enkelt tale om en fremragende bog. Skrevet af en historiker, der kan sit kram. Fortalt så både du og jeg kan forstå det. Enhver må se frem til den film, der forventes at komme senere i år. Her vil der givetvis blive lagt mere vægt på det dramatiske og personlige i Henrik Kauffmanns liv frem for det politisk-analytiske, der er nærværende bogs store styrke.

[Historie-online.dk, den 20. maj 2020]